

7. Коршак Є.В. та ін. Фізика, 8 кл.: Підручник для серед. загальноосвіт. шк. /Є.В. Коршак, О.І. Ляшенко, В.Ф. Савченко – Київ; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 1999. – 200 с
8. Лекции по общей психологии / А.Р. Лурия. – СПб.: Питер, 2004. – 320 с.
9. Мацько Л.І., Сидоренко О.М. Українська мова: Посібник. – К.: Либідь, 1996. – 432 с.
10. Пасічник Ю.А., Заболотний В.Ф., Мисліцька Н.А., Моргунюк В.С. Проблеми використання державних стандартів в розбудові сучасної дидактики фізики // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету: Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський, 2005. – Вип. 11. – С. 157-160.
11. Решанова В.И. Развитие логического мышления учащихся при обучении физике. – М.: Просвещение, 1985. – 92 с.
12. Сергеев А.В., Самойленко П.И. Методика ознакомления учащихся с языком физической науки // Методические рекомендации по физике. – Вып. 13. / Под ред. П.И. Самойленко. – М. Высш. шк., 1990. – С. 48-88.
13. Сергієнко В.П. Курс фізики: Навч. посібник. – К.: Майстер-клас, 2006. – 368 с.
14. Шут М.І., Бережний П.В., Касперський А.В. “Мова” фізики. Довідковий навчальний посібник. – К.: НПУ, 2000. – 37с.

УДК 37.031

Одайник С.Ф.

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ І ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК

У статті проаналізовані погляди лінгводидактів на складові мовленнєвих навичок й основні етапи їх формування з урахуванням реалій часу, нових підходів до визначення цілей навчання і його результатів, до відбору змісту і методів навчання. Актуальність теми пов'язана з присвоєнням російській мові статусу одного з мов народів, що проживають на території України, що, у свою чергу, вимагає концептуального осмислення, визначення принципів позицій, на основі яких реалізовуватиметься подальший розвиток навчання мови школярів.

The article investigates the points of views on the existing parts of speech habit and the main stages of its forming, using the knowledge of the lingvodidactical literature and the realities of time, new approaches to the selection of content. The actuality of the theme is connected with the awarding to Russian language the status of one of the people's language living on the territory of Ukraine. All these facts needed conceptual understanding, definition of principal position, on the basis of which further development of schoolchildren's education will be realized.

Статус російської мови як однієї з мов народів, що проживають на території України, потребує концептуального осмислення, визначення принципів позицій, на основі яких реалізовуватиметься подальший розвиток мовної освіти школярів. Із урахуванням реалій часу розроблені нові підходи до визначення цілей навчання і його результатів, до відбору змісту і методів навчального процесу. Сьогодні навчання російській мові в Україні направлено на формування і розвиток умінь і навичок користування мовою як засобом спілкування, пізнання, залучення до культури народу-носія мови. Причому пріоритетним є розвиток навичок мовленнєвої діяльності.

Мета статті: проаналізувати наявні в лінгводидактичній літературі погляди щодо складових мовленнєвих навичок і основних етапів їх формування.

У методиці іноземних мов мовленнєві уміння і навички розглядаються відповідно до теорії про навички й уміння, прийнятої в Петербурзькій методичній школі /С.Ф.Шатілов, В.Н.Шевяков й ін./ і визначаються у зв'язку з положенням про те, що в мові потрібно автоматизувати лише мовні засоби, але не сам зміст /думку/, тобто мовні дії в усному мовленні, читанні і письмі. Під мовленнєвими навичками розуміється автоматизоване

виконання операцій користування мовними /граматичними і лексичними/ засобами як компонентами комунікативних умінь. Таким чином, мовленнєві навички, на думку методистів, є автоматизованими /мовленнєвими/ операціями, які як компоненти входять до складу уміння, а уміння є комплексна мовленнєва дія як одиниця творчої діяльності. Під мовленнєвими граматичними навичками, наприклад, в методиці навчання іноземним мовам мають на увазі автоматизовані граматичні операції вибору синтактико-морфологічних структур речення, а також їх реалізація відповідно до умов комунікації і норм мови.

Причому мовленнєві навички мають такі якості, як автоматизованість (виконання мовних дій з відповідною точністю і швидкістю, цілісно і повно), стійкість (постійність мовленнєвої дії, його стійкість до негативної дії інших автоматизованих дій), гнучкість (здатність включатися в нові ситуації і функціонувати на новому мовному матеріалі) [1: 42–45].

Автоматизованість є тією якістю, яка забезпечує швидкість, плановість, економічність мовленнєвої дії (навички) і низький рівень напруженості. Життєво необхідною якістю мовленнєвої навички є гнучкість, яку можна розглядати в двох планах: як готовність включатися в нову ситуацію і як здатність функціонувати на основі нового мовного матеріалу. Перше є результат багатократного включення навички в попередні ситуації, друге – результат, придбаний завдяки використуванню в процесі формування дії достатньої кількості варіативного матеріалу. Це дозволяє навичці функціонувати в будь-якій ситуації мовлення і “переноситися” на будь-який мовний матеріал.

Надзвичайно важливо зауважити, що гнучкість не виникає після вироблення інших якостей, а формується в процесі створення автоматизованості й стійкості за рахунок використування вправ певного характеру. При цьому необхідно в якійсь мірі передбачати випадки впливу рідної мови або іншої інтерферованої навички, виявити чинники, що порушують стійкість навички, тобто необхідний етап удосконалення.

Навичка як дія характеризується також відносною складністю: вона може складатися з дрібних елементарних дій, але і сама може бути включена у складнішу навичку для сумісного функціонування навичок у системі всього мовленнєвого уміння. Декілька навичок об'єднуються в ланцюжок навичок, за рахунок чого збільшується швидкість мовлення, оскільки утворюються особливі внутрішньосистемні утворення.

„Свідомість” – властивість навички, прихована за автоматичністю дії. В процесі формування мовлення необхідно, щоб навичка (кожна окремо) виявляла рівень своєї „свідомості”. Це не означає, що вона не пов'язана зі свідомістю; вона свідома постільки, оскільки будь-яка підсвідомо дія (здійснювана без контролю уваги, не на рівні актуальної свідомості, як в умінні, а на рівні контролю) пов'язана зі свідомою діяльністю. Саме тому С.Л.Рубінштейн визначав навичку як „єдність автоматизму і свідомості” [1: 107].

Таким чином, навичка формується при дотриманні наступних умов:

- 1) якщо мовленнєва дія доведена до автоматизму, при якій свідомість не „відволікається” на те, як побудувати текст, а зосереджена тільки на змісті вислову (тексту);
- 2) якщо якість мовленнєвої дії безпомилкова;
- 3) якщо час виконання цієї дії оптимальний;
- 4) якщо якість і час виконання цієї дії залишаються незмінною в умовах ускладнення діяльності.

За С.П.Шатіловим, мовленнєві навички формуються поетапно. У зв'язку з цим лінгводидакт розглядає три основні етапи формування мовленнєвих навичок, урахувавши психологічну характеристику дій учня – перцепцію, репродукцію або продукування, об'єм висловлювання (рівень фрази / речення, надфразову єдність), який сприймає, репродукує або продукує учень, якість навички, яку необхідно сформувати на даному етапі, і характер дій учня з новим мовним матеріалом. По-перше, орієнтовно-підготовчий етап, який припускає знайомство з новим мовним матеріалом, виконання мовленнєвих дій за зразком або правилом. По-друге, стереотипно-ситуативний етап, на якому відбувається автоматизація

мовленнєвих дій в аналогічних ситуаціях мовлення на рівні фрази / речення. По-третє, варіативно-ситуативний етап, особливістю якого є автоматизація мовленнєвих дій у варіативних ситуаціях мовлення на рівні тексту [3: 29–31].

Використовування мовленнєвих навичок у різних комунікативних обставинах відноситься до умінь, що характеризуються такими якостями, як цілеспрямованість (вплив на співбесідника, виконання певної мети спілкування), продуктивність (створення нового продукту, якого до цього не було в мовленнєвому досвіді учня), самостійність (самостійне програмування учнем свого мовлення і його реалізація без опор і використання рідної мови) і динамічність (здібність до перенесення в нові ситуації спілкування).

До найважливіших умінь, що становлять основу мовленнєвої діяльності, на думку лінгводидактів, у методиці навчання російській мові, відносяться:

- уміння вести діалог, дотримуючись вимог мовного етикету в різних життєвих ситуаціях (у колі друзів, у розмові зі старшими або молодшими, у ситуації безпосереднього спілкування на зборах, засіданнях, диспутах, зустрічах з цікавими людьми, розмовах по телефону);
- уміння створювати усні монологічні висловлювання (виступити на засіданні в школі з повідомленням, доповіддю; поділитися в сім'ї, колі друзів, знайомих, товаришів побаченим, почутим, пережитим; висловити своє відношення до обговорюваного питання, дати певні роз'яснення і т.д.);
- уміння адекватно сприймати на слух діалог і монолог, що передбачає зосередження уваги на осмисленні висловлювання (теми, фактів, доказів головного і другорядного, логіки викладу), використання різних прийомів фіксації почутого (запис ключових слів, плану вислову, статистичних даних) залежно від комунікативного завдання (участь у дискусії, передача інформації іншому);
- уміння створювати письмові тексти різних стилів, типів мови, жанрів;
- уміння користуватися різними видами читання, свідомо вибирати, що читати [2: 107].

Ці мовленнєві уміння є фундаментом, на якому формуються найзагальніші мовленнєві уміння: орієнтуватися в ситуації мовлення; вести підготовчу роботу по реалізації мовлення і планувати її; здійснювати задуми мовленнєвої діяльності; уміння самоконтролю і самооцінки власного мовлення, що і забезпечить готовність вчитися мовотворчості в різних життєвих ситуаціях. У зв'язку зі сказаним можна стверджувати, що мовленнєві навички відрізняються від мовленнєвих умінь тим, що вони не орієнтовані на конкретну мовленнєву ситуацію.

Оскільки мовленнєве уміння – це особлива здатність з оптимальною ефективністю орієнтуватися в будь-яких обставинах, його поява можлива в результаті розвитку мовленнєвих навичок і практики. Остання створює уміння, осмисливши ситуацію, швидко відреагувати, вибравши потрібний мовленнєвий варіант. У питанні про те, який шлях розвитку мовленнєвих навичок і умінь є найдоцільнішим, немає єдиної думки.

Деякі методисти виходять з того, що мовленнєві навички є лише автоматизованим компонентом умінь, а не його одиницею. Вони вважають, що кількісне накопичення мовленнєвих навичок приведе до нової якості – мовленнєвого умінь. З цим твердженням складно погодитися, бо практика показує, що якщо не розвивати мовленнєве уміння, то воно залишиться на низькому рівні навіть у учнів, що мають добре розвинені мовленнєві навички. Тому положення про те, що спочатку потрібно сформувати мовленнєву навичку, а потім мовленнєве уміння, представляється актуальним.

Згідно іншій думці, оптимальним шляхом є розвиток мовленнєвих навичок до автоматизму. До того, як вони будуть автоматизовані, прихильники цієї думки пропонують переходити до розвитку мовленнєвих умінь. Тим самим стверджується поетапний розвиток спочатку навичок, потім умінь.

Треті вважають, що розвиток мовленнєвих навичок і мовних умінь повинен здійснюватися паралельно з деяким природним випередженням в розвитку мовленнєвих

навичок. Навички не тільки готують уміння, створюють їх базу, але і самі, як вважає друга група дослідників, удосконалюються в процесі формування мовленнєвих умінь. С.Ф.Шатілов також вважає, що мовні навички (лексичні, граматичні, лексико-граматичні) необхідно формувати і розвивати паралельно з мовними уміннями і з їх допомогою, оскільки мовленнєві навички живлять мовленнєві уміння і одночасно уміння впливають на мовленнєві навички і обумовлюють їх повний автоматизм. У зв'язку з цим оптимальним може бути третій шлях – мовленнєві навички і мовленнєві уміння повинні розвиватися паралельно.

Таким чином, мовленнєві навички, як показує аналіз науково-методичної літератури, формуються в процесі засвоєння всіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, говоріння і письма.

Причому мовленнєві навички тим відрізняються від мовленнєвих умінь, що вони не орієнтовані на конкретну мовленнєву ситуацію. У той же час у сукупності мовленнєві уміння і навички забезпечують правильну побудову і реалізацію висловлювання.

Критеріями розвитку мовленнєвих навичок можна вважати такі параметри мовленнєвої навички, як певна автоматичність (оскільки мовленнєві навички ніколи не досягають повної автоматизації), відповідність нормам мови, нормальний темп виконання, гнучкість і стійкість.

Дані лінгвістики складають одну з теоретичних основ, яка необхідна для обґрунтування методики навчання російській мові як нерідній, у тому числі й російській мові в умовах близькоспорідненої двомовності, що є для автора статті перспективним у плані подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах у структурно-логічних схемах і таблицях: Навчальний посібник / Уклад. С.Ю.Ніколаєва, С.В.Гапонова. – К.: Ленвіт, 2004. – 208с.
2. Пашковская Н. Лингводидактические основы обучения русскому языку: Пособие для учителя. – К.: Рад. школа, 1990. – 192 с.
3. Шатілов С. Методика обучения немецкому языку в средней школе. – Просвещение, 1986. – С. 29-31.

УДК 371.382

Піщенко О.В.

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ДИДАКТИЧНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР

У статті розглядається питання активізації пізнавальної діяльності та зацікавленості учнів у навчанні. Наводиться приклад інтерактивної комп'ютерної гри „Країна Знань”, яку можна наповнювати новим змістом, виходячи з матеріалу певної теми.

The article is dedicated to the matter of activization of pupil's educational activity and their interest in studying. It gives the example of the interactive computer game “Knowledge Land”, where tasks can be changed concerning the material of certain themes.

Кожна людина є унікальною та неповторною особистістю, здатною до самореалізації, до розвитку власних творчих здібностей. Ця особистість наділена надзвичайно багатим потенціалом, який часто буває нереалізованим. Тому одним з головних завдань закладів освіти є створення освітнього середовища для розвитку особистості учня.

Основні питання, які повинні вирішуватись на уроках природничо-математичного циклу, пов'язані із завданням сучасної освітньої системи: задоволення потреб суспільства у